

ilk şâir-i hayâlîsi Molla Şeyhî Hüsrev ü Şîrin'i orada yazardı" (I, 164) diyerek mesnevinin Bursa'da kaleme alındığını söylemektedir.

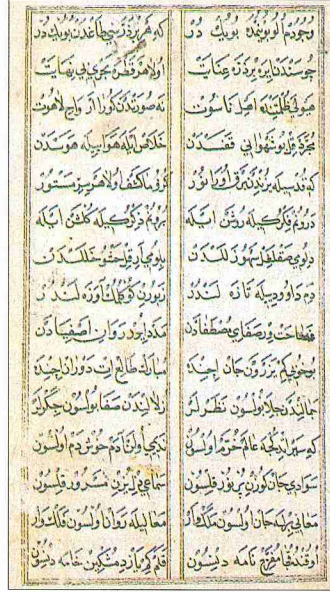
Hüsrev ü Şîrin'in baş kısmında tevhid, münâcât, na't, yaratılış ve yaratıcıya ait hikmet bahsi, kitabın yazılış sebebi, II. Murad için yazılan methiyeler ve padişaha nasihat şeklinde kaleme alınmış bir manzume olmak üzere mesnevi ve kaside tarzında on üç parça manzume (775 beyit) yer alır. Eserin hikâye kısmı on bir bölümden ibaret olup bölümler başlıklarla birbirinden ayrılmıştır. Her bölümün başında şair, o bölümde anlatılan olaylarla ilgili olarak kendine ya da kalemine hitap eden bir girişle konuyu girmektedir. Eserde ayrıca Hüsrev, Şîrin ve Ferhad dilinden söylenmiş yirmi altı gazel, Şîrin ağzından söylenmiş kaside biçiminde bir münâcât ile Ferhad ağzından söylenmiş yedi bentlik bir terciibend bulunmaktadır. Bu mesnevîde Medâin Hükümdarı Hüzmüz'ün oğlu Hüsrev ile Ermen melikesi Mihîn Bânû'nun yeğeni Şîrin arasındaki aşk anlatılmaktadır (konunun özeti için bk. HÜSREV ve ŞİRİN).

Şeyhî, *Hüsrev ü Şîrin*'in konusunu Nizâmî'den almakla birlikte esere yaptığı ilâveler, olaylar arasındaki takdim ve tehirler, değişik yerlerine eklediği âşıkane gazellerle tercümeden ziyade nakil denilebilecek bir tarzı denemiştir. Nizâmî'de bütün eserin aynı vezinle sürüp gitmesine karşılık Şeyhî, giriş bölümünde ve ara manzumelerde değişik vezin ve nazım şekilleri kullanarak eserini yeknesaklıktan kurtarmaya çalışmıştır. Nitekim edebiyat tarihçileriyle Âşık Çelebi, Kınalızâde Hasan Çelebi ve Latîfî gibi tezkire yazarları onun bu özellikleri üzerinde durarak takdirlerini ifade etmişlerdir (*Hüsrev ü Şîrin*, hazırlayanın girişi, s. 132-142, 147-149).

Şeyhî'nin, henüz gelişme döneminde bulunan ve aruz veznine tam intibak edememiş olan XV. yüzyıl Türkçe'siyle ortaya koyduğu *Hüsrev ü Şîrin* nazım dili, üslûp, edebî sanatlar ve hayal gücü bakımından Nizâmî'nin eseriyle kıyaslanamasa da aynı konuyu işleyen Türkçe emsalleri arasında seçkin bir yere sahiptir.

Yazıldığı dönemden itibaren büyük rağbet gören *Hüsrev ü Şîrin*'in Türkiye'de ve Türkiye dışındaki kütüphanelerde elliden fazla yazma nüshası tesbit edilmiştir (meselâ bk. İÜ Ktp., TY, nr. 3054, 3082; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet, nr. 253; Millet Ktp., Ali Emîrî Efendi, Manzum, nr. 1173; Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2571; Hacı Selim Ağa Ktp.,

Şeyhî'nin
Hüsrev ü Şîrin
mesnevisinin
ilk iki sayfası
(Millet Ktp.,
Ali Emîrî Efendi,
Manzum,
nr. 1173)

Kemankeş Emîr Hoca, nr. 530; British Museum, Add, nr. 7906; Bibliothèque Nationale, A.F., nr. 352, 392). Faruk K. Timurtaş, eserin sekiz nüshasına dayanarak hazırladığı tenkitli metnini bir inceleme kısmıyla birlikte yayımlamıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Şeyhî, *Hüsrev ü Şîrin* (haz. Faruk K. Timurtaş, İstanbul 1963), İstanbul 1980, ayrıca bk. hazırlayanın girişi, s. 132-142, 147-153; Âşık Çelebi, *Meşâirü'ş-şuarâ*, vr. 253^b-254^b; Latîfî, *Tezkire*, s. 215-217, 295, 296; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 128, 129, 131; Sehî, *Tezkire* (Kut), vr. 49^b; Âli Mustafa, *Künhü'l-ahbâr*, İstanbul 1277, s. 193; Kınalızâde, *Tezkire*, I, 529-530; *Keşfü'z-zunûn*, I, 704; Hammer (Atâ Bey), I, 164; II, 186; *Sicill-i Osmânî*, III, 113; IV, 721; Fâik Reşad, *Târih-i Edebiyyât-ı Osmâniyye*, İstanbul 1913, s. 80-101; *Osmanlı Müellifleri*, II, 254; J. Deny, *Grammaire de la langue turque*, Paris 1921, s. X-XVIII; Hıfzı Tefvîk v. dğr., *Türk Edebiyatı Nümüneleri*, İstanbul 1926, s. 219-242; İsmail Hakkı (Uzırçarşılı), *Kütahya Şehri*, İstanbul 1932, s. 268; Faruk K. Timurtaş, *Şeyhî, Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1969, s. 100-134; a.mlf., "Fatih Devri Şairlerinden Cemâlî ve Eserleri", *TDED*, IV/3 (1951), s. 189-213; a.mlf., "Şeyhî'nin Hayatı ve Şahsiyeti", a.e., V (1954), s. 91-120; a.mlf., "Türk Edebiyatında Hüsrev ü Şîrin ve Ferhad ü Şîrin Hikâyesi", a.e., IX (1959), s. 70-80; a.mlf., "Hüsrev ve Şîrin ve Ferhad ü Şîrin Yazan Şairlerimiz", *TDL*, sy. 10 (1952), s. 567-573; a.mlf., "Şeyhî'nin Hüsrev ve Şîrin'i Üzerine Notlar", a.e., sy. 25 (1953), s. 18-20; a.mlf., "Eski Edebiyatımızın Bir Aşk Hikâyesi", a.e., sy. 148 (1964), s. 209-212; a.mlf., "İran Edebiyatından Hüsrev ü Şîrin ve Ferhad ü Şîrin Yazan Şairler", *ŞM*, IV (1961), s. 73-76; a.mlf., "Şeyhî", *İA*, XI, 477-478; Mustafa Özkan, *Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi*, İstanbul 1995, s. 253-263; B. Flemming, "Fahris Hüsrev ü Şîrin vom Jahr 1367", *ZDMG*, CXV/1 (1965), s. 36-64; Fevziye Abdullah, "Ferhad ile Şîrin", *İA*, IV, 565.

MUSTAFA ÖZKAN

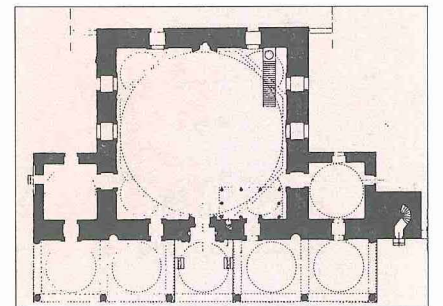
HÜSREVİYYE CAMİİ

Halep'te
XVI. yüzyıla ait
Mimar Sinan eseri cami.

Kanûnî Sultan Süleyman döneminde vezir Deli Hüsrev Paşa tarafından yaptırılmıştır. Kitâbesinde yazılı bulunan 952 (1545) veya 953 (1546) yılları herhalde inşaatın bitirilmesini göstermektedir. Çünkü Hüsrev Paşa'nın ölüm tarihi tartışmalı olmakla beraber genellikle 951 yılının son ayları (1545) olarak kabul edilir.

E. Egli, Hüsreviyye Camii'nin yapımına 1536'da başladığını ve 1537'de tamamlandığını bildirmektedir. Aptullah Kuran ise caminin inşasının pek çok kaynakta öne sürüldüğü gibi Hüsrev Paşa'nın Şam beylerbeyliğinde bulunduğu 1534-1538 yılları arasında değil 1541'de ikinci vezir olduktan sonra ve büyük ihtimale İstan-

Hüsreviyye Camii'nin planı

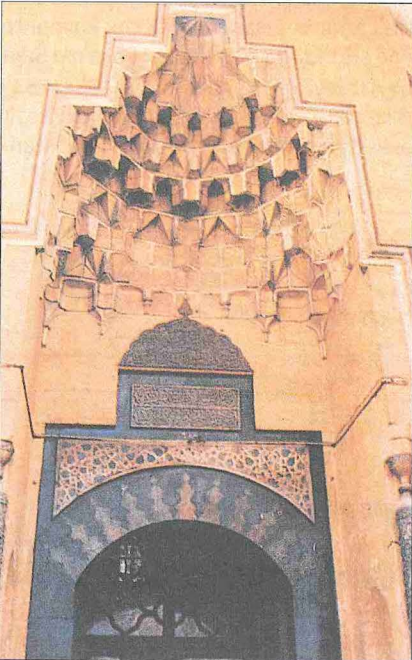
HÜSREVİYYE CAMİİ

bul'dan Halep'e gönderilen bir mimarın denetiminde yapıldığını, külliyyede bulunan 953 (1546) tarihli kitâbenin bu konuya ışık tuttuğunu, Hüsrev Paşa'nın sağlığında başlayan inşaatın ölümünden sonra bitirildiğini söylemektedir (*Mimar Sinan*, s. 281).

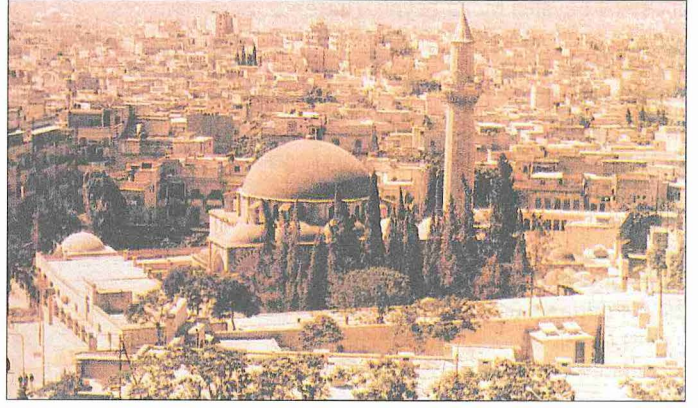
Evlîya Çelebi, 1082 yılı Muharrem ayında (Mayıs 1671) çıktığı hac seyahatinde uğradığı Halep şehrinden bahsederken "Eski Hüsrev Paşa Camii"ne de uzunca bir bölüm ayırmıştır. Hüsreviyye Camii, Sinan'ın eserlerinin adlarını veren listelerde "Merhum Hüsrev Paşa Camii" olarak kayıtlıdır. *Tuhfetü'l-mî'mârîn*'de cami ile birlikte bir de medrese olduğuna işaret edilmiş, kurucunun türbesinin İstanbul'da bulunduğu belirtilmiştir (nşr. Sönmez, s. 85). Hüsreviyye Camii Mimar Sinan'ın ilk yapılarından biri olarak dikkati çeker. Aynı zamanda, Osmanlı dönemi Türk mimarisinin ilk safhalarında birçok örneği inşa edilmişken XVI. yüzyıldan itibaren artık unutulmuş tabhâneli camilerin sonuncularından biri ve belki de sonuncusudur.

Hüsreviyye Camii etrafı duvarla çevrili bir avlunun içinde bulunmaktadır. Kare biçimli harimi örten kurşun kaplı tek kubbeyle geçiş köşe trompları ile sağlanmış. Takviye pâyeli kasnakta yer alan bir dizi pencere içeriği aydınlatır. İki yandaki

Hüsreviyye Camii'nin taçkâpi stalaktitleri

Hüsreviyye
Camii
Halep / Suriye

tabhâne odaları da kubbelidir. Bunların yan cephelerinde dışarıdan birer girişleri olup ayrıca harime de bağlantı sağlayan kapıları vardır. Ana mekânın girişinde sütunlu revaka sahip üstleri kubbelerle örtülü beş bölümlü bir son cemaat yeri bulunur.

Taştan olan minare sağdaki tabhâneye bitişiktir ve şerefe tablası mukarnaslı çıkıntılarla desteklenmiştir. Böylece Osmanlı dönemi Türk sanatı üslûbu bu caminin bütün unsurlarında hâkim olmaktadır. Evlîya Çelebi bu sebeple minaresinin "Rum üslûbunda" (yani Anadolu, bilhassa İstanbul) olduğunu ifade etmiştir. Caminin mimarisini ve nisbetlerini aksettiren iyi bir planı İngiliz mimar John Warren tarafından çizilmiş ve bu plan ilk defa Semavi Eyice tarafından yayımlanmıştır (VD, X [1973], s. 303-336'daki makalenin levhaları, rs. 76).

Caminin içinde çinilerin bulunduğunu M. Es'ad Talas yazmaktaysa da (*el-Âşârü'l-İslâmiyye*, s. 130), bunlar hakkında yeterli bilgi yoktur. Bu çiniler çok kaliteli İznik çinileri olabileceği gibi XVI. yüzyılda güney doğuda yapılan çinilerden de olabilir.

Hüsreviyye Camii yanında inşa edilen medreseyi görmüş olan Aptullah Kuran bu eser hakkında şunları yazmaktadır: "Caminin batısında yer alan bu medrese zamanımıza mimarisi bozulmuş ulaşmış bir yapıdır. Bir dershane, dershaneinin batı duvarına saplanan L biçiminde önlü revaklı altı talebe odası ve dershaneinin karşısındaki üç gözlü sundurmadan oluşur. Caminin doğusunda görülen ikinci bir dershane ile onun karşısında bulunan üç kubbeli sundurma, eskiden caminin doğusunda da benzer bir medresenin var olduğuna işaret eder. Doğudaki medresenin odaları 1901 tarihli okulun yapımı sırasında kesilmiş ve böylece caminin iki yanındaki simetrik düzen bozulmuştur. Fazlaca basık, oranları bozuk, kaba bir iş-

çiliğin ürünü olan bu ikiz medresede Sinan'ın mimari üslûbunu göremiyor, bunların cami tamamlandıktan sonra yerel bir mimar tarafından yapıldığını sanıyoruz" (*Mimar Sinan*, s. 340). Bu tarif Evlîya Çelebi'nin yazdıklarına pek uymaz. Herhalde aradan geçen zaman içinde Hüsreviyye Camii avlusunu sınırlayan ve renkli mermerlerden sütunları olan revaklı medreseden fazla bir şey kalmamıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Sâi, *Tezkiretül-ebniye*, s. 28, 81, nr. 58; *Tuhfetü'l-mî'mârîn* (s. nşr. Zeki Sönmez, *Mimar Sinan İle İlgili Tarihi Yazmalar-Belgeler* içinde), İstanbul 1988, s. 85; Evlîya Çelebi, *Seyahatnâme*, IX, 374; *Sicill-i Osmânî*, II, 272; J. Sauvaget, *Alep*, Paris 1941, s. 234, not 888, lv. XI, XL, XLI; E. Egli, *Sinan*, Zürich-Stuttgart 1954, s. 57-58; Danişmend, *Kronoloji*, II, 247-248; M. Es'ad Talas, *el-Âşârü'l-İslâmiyye ve'l-târîhiyye fi Halep*, Dımaşk 1956, s. 130; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 99, 281, 340; Semavi Eyice, "İlk Osmanlı Devrinin Dinî-İçtimaî Bir Müessesesi: Zâviyeler ve Zâviyeli Camiler", *İFM*, XXI (1963), s. 48, rs. 57; a.mlf., "Sinanlı'da Sinan Paşa İmaretî", *VD*, X (1973), s. 303-336, rs. 76.

SEMAVİ EYİCE

HÜSREVŞÂHÎ

(الخسرو شاهي)

Ebû Muhammed Şemsüddîn
Abdülhamid b. İsa b. Ammüye
el-Hüsrevşâhî et-Tebrîzî eş-Şâfiî
(ö. 652/1254)

İslâm âlimi ve düşünürü.

580 (1184) yılında Tebriz'in yakın köylerinden Hüsrevşah'ta doğdu. Hayatı hakkındaki kısıtlı bilgilere göre İmâmü'l-Haremeyn el-Cüveynî geleneğine bağlı olan Fahreddin er-Râzî'den kelâm ve fıkıh usulü okudu; öğretim faaliyetlerinde hocasına kalfalık yaptı. Râzî'nin büyük bir hayranı olup ona çok saygılı ve bağlıydı. Râzî'nin aklî ilimlerde, Gazzâlî'nin ise dinî